

פתיחה

ברוך הוא אלוהינו שבראנו לכבודו ונתן לנו תורת אמת, צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת.

ראש דבריך אמת ולעולם כל משפט צדקך.

בראשית הדברים חובה לישא תפילה לאלוהי מרום שלא אכשל בדבר הלכה ולא אכשל בדבריי.

באנו לומר דברים לצורך לימוד הסוגיא ולא בכוונת חוסר כבוד ח"ו, ואם נכתב דבר לא ראוי אינו אלא שגגה וההי"ב.

מתנצל שיש שנכתב בחריפות, ולא באנו בכוונת זלזול ח"ו. אלא בהעמדת דברים על דיוקם.

*****

אין מן התבונה להתחיל ענין כה גדול ונשגב - מצות התכלת, בדברים צדדיים שייכתבו להלן, אך משום שנראה בין כותלי המאמר שהמטילים תכלת אינם הולכים בדרך המסורה לנו וכדומה, ובא ליישב את ההולכים בדרך הנכון - נראה שאין מנוס מכך.

ברשות הקורא אלך אציג את הנראה מדבריו של המחבר על ימינו אנו.

ישנם ג' קבוצות של שומרי תורה בעם ישראל:

1. אלו המטילים תכלת בבגדם, ו'שיטתם' שפוסקי הדור אינם בעלי סמכא בנושאים רבים - אם בכלל, ומעשיהם עפ"י מחקר זה או אחר ו/או דעתם האישית בכל סוגיא. והיא שיטת המזרחי שרבים חללים הפילה, וכמה מהחרדים שלצערנו הצטרפו לשיטה זו. לא ידעו ולא יבינו בחשיכה יתהלכו.
2. אלו מתנגדי התכלת, שלא ידעו ולא הבינו ושללו את הדברים ללא דעת נכונה, ולו חכמו ישכילו זאת, שאי אפשר באופן ודאי לסתור זאת.
3. אלו בני התורה היקרים שאינם מטילים את תכלת המורקס, המה ההולכים אחר דעת פוסקי ההלכה, ונשמעים לדעת גדולי הדורות כולל הדור הזה, לא מתייחסים למחקר ולא הגיון וסברא אישית, כפי הוראת התורה המסורה, וכך הלכו ישראל מעולם ולהם המחבר לפה, שהאמת אפילו המחקרית, עמם. אשרי להם!

ויש, שאמנם נמנית מגזרית על הקבוצה המובחרת, אך תמהים מאוד, הרי המחקר מוכיח מפורש שהתכלת הוא המורקס, ואיך אפשר להכחיש את המציאות? לכן אזר הרה"ג שליט"א כגבר חלציו, והוכיח שהרוצה לדעת מה יעשה ישראל, יפנה לעבר הקבוצה

2

השלישית, אלו ההולכים בדרך התורה וחכמיה וממנה לא זעו, ולא יטעו אחר המתחדשים החדשים, משום שכל דבריהם בנויים על אבני תוהו, שיסודותיו מים.

אלא, שהתמונה הנ"ל איננה נכונה כלל, בזמן כתיבת שורות אלו רוב רובם של מטילי התכלת הינם בני תורה ההולכים לאורם של חכמי התורה, ודרך לימודם והנהגת ביתם הוא עפ"י התורה המסורה לנו מגדולי התורה, בין אלו הת"ח היותר מפורסמים ובין אלו הלומדים תורה במקומם ומדקדקים במצוות - אהוביו של מקום. ויודעים כל הקרובים למלאכה קדושה זו, שרוב רובם של המטילים תכלת (הרבה למעלה מ- 90%) הם בני תורה לכל דבר אלא שעושים זאת בצנעה, ויש להם טעם בזה.

*****

אנרכיזם הלכתי

המחבר שליט"א טוען שצורת חשיבה זו של מצדדי התכלת, הם בעצם פריקת הסמכות הרוחנית, ועד כדי כך צייר את הדבר הבא: *אותו אב האומר לבנו "הנתונים ברורים, ואין טעם לפקפק, הגר"ש אלישיב והגר"ש ואזנר עם כל גדלותם לא היו פתוחים למחקרים, והאמת אהוב מכל", אין לו להתפלא אם ברבות הימים בנו יודיע לו שהוא קבל את תוצאות המחקרים בדבר קדמות ההלכה או ביקורת המקרא משום שהנתונים ברורים והאמת אהוב מכל.* אי"ה ינתן יחס למשפט זה בהמשך הדברים.

האפשרות להגדיר כיום את הסמכות ההלכתית הן של גדולי הדור בדורות האחרונים והן של גדולי ישראל המורים את הדרך כיום - הי"ת יאריך ימיהם, סוגיא מורכבת היא, ויש יותר מקורטוב של אמת בדברי המחבר. ובזאת יש הרבה לדון, ובודאי אין אפשרות לומר היכן הגבול המדויק שעד כאן מחייב את כולם, ומכאן ואילך הרשות נתונה.

אבל התמיה כאן היא רבה, היכן דברי חז"ל המחייבים בכל פינה שבתורה? מדוע בזאת לא נמצא לנכון ללכת בנתיב האמת אשר דרכו בה חכמים מעולם?

הלא דבר הוא! חכמי הסנהדרין תורתם מזוקקת כחלב המקבל הינוק מן האם, ואמו מאמה, וזו מצות הבורא על יציר כפיו עלי חלד ועל כלל הברואים ברחמיו, כח הקיום הוא התורשה, וצוה וברך - ברוך המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים: פרו ורבו! ואף רוח האדם המפיחה את החיים ויוצרת את הקיום, מה לה לבדה, צעירה בזקנותה, שנות קיומה כצבא השמים, זקנך ויאמרו לך. בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים למספר בני ישראל.

ואף חכמתם עמדה להם, כאשר בשלהבת וחכם במעין החכמה, משם שאבו ודלו מרבם שלמד מרבו, ורבו מרבו, והם כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק. ואלו החכם והחכמה משולבות אשה אל אחותה, יחדיו היות תמים ונטעו והולידו וגם עשו פרי, והורו תורה

3

ליעקב ומשפטם לישראל. הבאר, באר מים חיים, חפורה שרים משה ותלמידו, כרוה נדיבי העם החכמים לדורות אחרים. משם שאבו בינתם, דלו אל פיפיות, והנה גן החכמה, מה נהדר מראהו מה נפלא תבניתו! עם קודש התהלכו בו. לא כהתה עינו, יפיו לא כהה וריחו לא נמר, נשתל והוליד, הנה חכמה כמקום משכנה, קיומה כלידתה.

*****

והרי הורו לנו רבותינו מה נקראת הוראת סנהדרין, ואף בנידון זה, המאמר לא ראה לנכון לעיין בדברי הגמרא מה היא הוראה.

ופשוט במסכת הוריות שאם סנהדרין דנו במקוה מסוים והוברר לשומע שישנה מציאות מסוימת שנעלמה מידיעתם, אל לו לשמוע לסנהדרין, וחובה עליו לנהוג לפי המציאות שידוע. נכון, גמרא זו אינה כ"כ מסתדרת עם כמה הוגי דעות, וכמה סיפורי צדיקים ומעצבי השקפה. אבל דברי חז"ל הם, תורת אלוקים חיים!

אך חובה להבהיר, שלא דומה זה לנידון דין כלל, ואיננו אומרים שגדולי תורה טעו באי-ידיעה וכדומה, אלא שלא הורו כלל. כל מה שכתבנו הוא כדי להראות את דברי חז"ל הקדושים מול דברי השקפה שקנתה שביתה, שהמושג לשמוע דברי חכמים התערבב למקומות שאינם לכאן ולכאן.

הסתייגות נוספת להנ"ל: גם אם עפ"י דין ידע אדם שב"ד טעה, לא נראה נכון שאותו אדם יעמוד מול כל במה ויאמר שהם טעו, אלא יעשה את הנכון בצנעה.

והטענה הנ"ל שהאומר כך לבנו וכו', ח"ו שהלובש תכלת יאמר כך לבנו. מלבד זאת, במקום שכך צריך לומר, אף אחד לא יחטא כי הקשיב לדברי תורה, אדרבה הבונה את מעשיו באופן של יצירת דעות יש מאין ומלבישם בתוה"ק, סיכון גדול לוקח, בניו לא מחויבים ליצירת מערכת הגיון זו.

והרי ברור לגמרי שאם סנהדרין הגדולה לא דנו בדבר מסוים, ולא ראו ולא שמעו, והאדם הבודד מכיר את העובדות באיזה אופן שהוא, חובה עליו לעושת כפי ידעתו, ואף אין בזה מעשה רב, כי לא נודע להם הדבר.

ועוד שהרי לו יצויר שבנידון דין היו רוצים לעשות מושב כעין סנהדרין או ככינוס רבנים ושליחת שו"ת זה לזה וכדומה, היעלה על הדעת שידונו בדבר כפי שהרוח הנושבת מהמאמר? הרי כל שו"ת באחרונים מובא את כל הנאמר והידוע במציאות לחכם המדבר, ואם ישנו גדול בתורה שכותב להדיא שאינו מכיר את המדובר וגדול אחר לא אמר ע"ז מאומה וכו' וכו', היכן היא ההוראה? היכן הסמכות מחייבת?

ואף ההשוואה לנדונים אחרים שחכמי ישראל כתבו באופן ברור על דעתם – דעת תורה, כל כך איננה במקום, מי כתב וחתם בנידון דידן, הקצת שבמקצת שכתבו, הרי כתבו בעצמם

4

להדיא שלא הכירו במה המדובר, לעומתם כמה וכמה ת"ח עצומים שבדקו את הדברים יצא הם כי הוא זה.

אחה ידידי! הבושה - גאוה היא לנו ביישנים וגומלי חסדים, אך הפעם בעוכרינו היא! קצת עזות, זו היא המחויבת בעת הזאת, פניני המצוה נגלים מול עינינו וזקב הארץ ההיא טוב, רק נושיט את היד, שלא נבוש בעולם הזה, ולא נכלם לעולם הבא.

***

ועתה נשאל: לו יצויר שגדול בתורה הי' סבור שזו התכלת האמיתית, האם לדעת הרה"ג המחבר, היינו אמורים ללכת אחריו, או שמא אז הי' עלינו לבא לאותו הגדול ולבאר לו שהטעו אותו עם מחקרים ודברי הבל שאין בהם ממש? או שמא אותו גדול בתורה הי' מגיע למסקנתו רק מדברי חז"ל והראשונים, ולא ייתכן שיפנה כלל למחקר.

ושאלה זו אינה היפותטית, שהרי כמה וכמה גדולי התורה עסקו בענין בזמן האדמו"ר מראדזין זצ"ל ות"ח גדולים בדורנו והגיעו למסקנות. ואם לדעתו טעו בדבר, עליהם תלונותיו שלא הבינו ולא חכמו שאי אפשר לסמוך על נתוני המחקר. א"כ היסוד נפל והתמוטט, כי אי אפשר לסמוך לא על המחקר וגם לא על הת"ח. ואם סבר שרק אלו היושבים ראשונה במלכות אחד או שניים בכל דור, להם, ולהם בלבד, יש רשות לפסוק בענין זה, וכל הת"ח האחרים טעו ועיוו שלא ידעו את הכלל הפשוט שהגדולים מעליהם ידעו - א"כ מדוע אותם גדולי ישראל לא הוכיחו את עמיתיהם ואף תלמידיהם שלא זו הדרך ילך בה ישראל, וטועים הם בדרך פסיקת ההלכה והוראה למעשה? ואף מרן הגרי"ש זצ"ל, שכתב מכתב לת"ח באופן פרטי לשלילת הענין, וכתב להדיא שלא ידוע לו במה מדובר אלא העלה כמה נקודות בלבד - נתן רשות לתלמידו ת"ח עצום ומורה הוראה לרבים שאם יצא לו שזו התכלת, יטיל אותה בציציותיו. וכן יבלחטו"א מרן שה"ת שליט"א הורה למי שיצא לו כן לדינא.

ויתירה מזו ומזו: האם גדולי תורה שכתבו תשובות המפורסמות לכל בבקאות ועיון נורא, הם נקטו באותו האופן שכתב הרה"ג המח' שליט"א, שכל דבר שיש בו סמוכה מהמחקר לא מוכיח דבר? והאם סברו שדבר מציאותי שדברו בו חכמינו אין אפשרות לדעת במה המדובר להלכה ולמעשה? ואם לא נקטו כמותו שוב כל הבנין התמוטט, כי א"א לסמוך גם על חכמי ישראל משום שגם הם 'מתפתים' אחר המחקר 'השקרי'!

רק מבט פנימה אל דברי מצוקי תבל מרבותינו הראשונים והאחרונים אשר בחר בהם ה' להורות לישראל את הדרך ילכו בה, כמה וכמה מקומות שהכרעת ההלכה היתה עפ"י מציאה מהעבר¹, ובודאי ששקלו וטרו בה, ויש שאף נחלקו בה, אך לגופו הביאו את כל השיקולים ההלכתיים הנובעים ממקומות אלו.

¹ כגון תפילין רש"י ור"ת.

5

ובדרך לימוד ההלכה - הרי גדולי התורה בעבר והחיים עמנו לאוי"ט, פסיקתם מבוססת על המקורות הידועים לנו ולא על דרכי פסיקה עלומים שנמצאים בגניזה. אלא שאלו שהגיעו להוראה יודעים הם בבקיאות ובעיון את סברת התורה ומנתחים בתבונה את דרכי הפסק ונוטלים את האגוז וזורקים את הצרור. וכאשר אנו רוצים לומדים סוגיא במסכת שבת לומדים אנו כפי שהם למדו והתורה אחת היא, ואט אט התלמיד מבין ומחכים מרבו את רובד הידיעה ואת רובד התבונה, ומקיש דבר לדבר עד שיוצאת ההלכה ברורה. וגם זאת יודעים הרב והתלמיד שאפשר לטעות, ואפשר שיש מחלוקת, אבל בבסיס בעלי המחלוקת ישנה קרקע מוצקה של ידיעת התורה וההבנה בה. ושני רופאים גדולים מאוד יכולים לחלוק בצורת ניתוח ושאלה של חיים ומות, אבל עד אותו הויכוח שניהם מסכימים עם הברור.

ולבנות הנחה שצורת פסיקתם של גדולי הדור שונה כל כך ואפילו הפוכה, מאלו הת"ח האחרים, שאלו האחרונים התפתו אחר המחקר וטעו בידיעת המציאות שחז"ל דיברו בה, ואלו פוסקי הדור יודעים שאין אפשרות לדעת דברים אלו ולא לפותחם - הנחה מופרכת היא שאין בה קורטוב של הגיון.

*****

וביותר טוען המאמר שכפי שלו נשכח מאיתנו האתרוג, לא היינו יכולים למוצאו עפ"י הסימנים בשו"א, כך חלזון התכלת, עלום הוא לא נדעהו.

והעולה מדבריו הם ב' דברים בנקודה זו: א. זיהוי המורקס כחלזון התכלת בנוי הוא כמעט רק על מחקר, כי בדברי חז"ל והראשונים 'כולם מודים' שאינו מתיישב כלל. ב. גם אם דברי חז"ל יתיישבו, א"א לדעת.

וכמה כואב הדבר שדברים אלו יצאו מקולמוסו של חכם חרשים זה, ונראה שחסידותו היתירה גרמה לו, שנאמן הוא לגדולי התורה ואשרי לו, והבין בפשיטות שהת"ח הגדולים שבדור סברו שלא זהו התכלת ובא ליישב דבריהם, אבל בשביל מטרה טובה, לא נכון לעקוד את האמת ולהעלותה כליל.

*****

מיצג נוסף של המאמר:

ענין התכלת בנוי על מחקר ארכיאולוגי ודומיו, שהם השערות ללא בסיס, הבסיס היחיד הוא הסופרים הגויים הקדומים, ובסיס של שוא הוא, הדברים לא ברורים ולא מוכרחים, ובדבריהם התכלת אינה נקראת פורפורה, וענין הגזירה וכו'. ואם יש איזה שהוא מקור אינו מוכרח כלל ואדרבה יש הרבה סוגים וכו'.

וכמה תמיהה יש בדבריו שחלק מדבריו אינם נכונים להדיא, ולא הביא כל מה שנכתב בזה, אלא חצאי ציטוטים מחיבורים שנכתבו לפני 30 שנה.

6

יפנה נא הקורא אל החיבורים בענין התכלת שדנו בזה דבר אחר דבר, ויאמר היכן דברי רבותינו בענין זה, האם מורים הם על חלזון המורקס כתכלת או לאו. ואין מטעם לחזור על דברי שנכתבו בפירוט רב.

וכאן נשאלת השאלה על מאמר זה: למה לא הביא את דברי חז"ל שלא מתיישבים עם המורקס לדעתו, ואם הכל כן מתיישב לדעתו, חובה עליו לבאר את ההיתכנות שכל זה נמצא בחלזון המורקס, ובכל אופן התכלת הוא אחר, לפני שנגע בענין המחקר.

והרי זה דבר והיפוכו, מצד אחד מנמק נימוק אחר נימוק למה אי אפשר לסמוך על המחקר, ואדרבה התכלת היתה אחרת וכו', ומצד האחר מדבר רק על המחקר וכמעט לא מזכיר כלל את דברי רבותינו על חלזון התכלת! כלומר, לוקח הוא את המחקר לעיקר ואת דברי חז"ל לטפל, אלא שלשלילת התכלת ולא להצדקתו.

מלבד כמה דברים שכן כתב, ורחוקים מלהיות מדויקים².

*****

ואותו הדבר לגבי הנחת השערות, שכותב המאמר כמה הנחות והשערות ומביא את אותם סוגי ההוכחות שלשיטת המאמר עצמו אינם הוכחות, מפני שהוכחות ארכיאולוגיות וסופרי גוים אי אפשר לדעת מהם דבר.

רק נעלה כמה השערות שאינן מחייבות:

עמוד 14- רפד: פירוש המלה תכלת **לדעת כמה חוקרים** נגזר מהמלה... דהיינו יציב ומהימן...³

עמוד 27 - רצז: **נראה** שהשמות תכלת, פורפורה, שמשו ככנוי כללי למוצרים ולא כהגדרה מדויקת וברורה למוצא הצבע, **ובודאי** אינו שם של מין חי כל שהוא⁴.

עמוד 28 - רצח: אין צורך להניח שהתכלת ההלכתית היתה קשורה דוקא בארגמן או באיזה תת מין שלו, **יתכן בהחלט** שהיו עוד מינים רבים אחרים...

² כגון: המקור 'היחיד' שכתב פורפורה הוא הראבי"ה!?

³ בניגוד גמור לדברי חז"ל מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין. ובניגוד לכל הבנת הראשונים פה אחד שהתכלת הנה גוון מסוים. ונכון שהוא בגד צמר אבל הצבוע בדם חלזון בגוון מסוים.

⁴ דברים מופרכים, ובדיוק כמו לומר שקלא אילן אינו שם של צמח אלא של בגד, נכון, אמרו התולה קלא אילן בבגדו, משום שעל שם המין נקרא הבגד. וכמו שאמרו 'תולעת שני', האם בני ישראל הביאו לנדבת המקדש תולעים? אלא שהביאו בגד שנצבע במין חי הנקרא 'תולעת שני', וכך נקרא הבד. וכך בכמה מקומות המושג פורפורה הוא שם של בגד הנצבע מחלזון הפורפורה.

7

עמוד 29 – רצט: **ואפשר** שבניגוד לארגמון שמעשרות אלפים של חלזונות אפשר להגיע לצביעת בגד אחד היה חלזון הנ"ל יותר יעיל כמותית, ואמנם הרומאים לא הלאימו אותו או **משום** שהסוד התעשייתי לא הגיע לאוזניהם...

עוד קצת השערות בדברי רבותינו:

שם: **ייתכן** שהתיאור של לוז כמקום עשיית התכלת (סוטה מו: סנהדרין יב.) הוא תיאור מליצי הבא להסתיר פרטים מדויקים מפחד השלטון הרומי..

עמוד 32 - שב: **ייתכן** שמבחינה הלכתית כשרה סוג מסוים של עיבוד וצביעה...

ולגבי הנ"ל בהלכה, שכתב (בעמוד 11) "השאלות האם צריכים מסורת והגדרה איך להתייחס לספק וכו' כולן שאלות הלכתיות ולכן לא אכנס אליהן כלל כי זה ודאי מסור לפוסקי ההלכה. ובסוגריים: אפילו אם מצאנו אחרונים שכתבו באם ימצא מן הראוי לחדשו וכו' עדיין יש מקום לדיון הלכתי של פוסקי דורנו!"

הרי זו בריחה מהאמת הברורה שכל הפוסקים ראשונים ואחרונים שדברו בזה והבית הלוי בתוכם, כתבו להדיא שהתכלת יכולה להמצא, ולא שמענו שגדולי התורה בדורנו הכריעו שלא כדבריהם. ועוד, שלו יצוייר שת"ח גדול מאוד בדורנו יראה לו אחרת האם כל דברי ראשונים ואחרונים בטלים? היעלה על הדעת? ולענ"ד דבר זה לא יתכן, כי אלו הפוסקים רבותינו גדולי הדור, הולכים בדרך התורה והמסורה, ולא מבטלים 'בסברא' דברי ראשונים ואחרונים, לא מצאנו כזאת.

הרי כתב המהרי"ל⁵ (אם לומד את דבריו כפשוטם ולא מחפש גימטריות ורמזים), שיש אפשרות למצוא את התכלת עפ"י דברי הסמ"ג, זה לבד סתירה ברורה לכל המאמר, הרי לדבריו אין אפשרות זו במציאות! לא עפ"י חז"ל ולא עפ"י הסמ"ג! והרי המהרי"ל ודאי הגדול בדורותיו הוא.

*****

ומה הפלא ופלא נשגבה לא אוכל לה⁶ בדברי הרה"ג המחבר שליט"א, הניחא אם הי' כותב את דבריו בענין המחקר, אריכאולוגי, ספרות קדומה, פיזיקה וכו' בין לאמת ובין לאו – ניחא, שהרי המחקר אינו מקודש וגם אם מסיקים מסקנא שאינה עולה בקנה אחד עם האמת, לא פגעת ביסוד. אבל תמה נוראה מאוד, לעשות תיאוריות מומצאות בתוה"ק, בדברי חז"ל בהלכה ובפסיקתה.

⁵ ובעצם זהו פשוטות כל הראשונים, וכן כתבו כמה אחרונים.

⁶ מתייחס לרוח הדברים ובעיקר למה שכתב בעמוד 32 - שב.

8

היאך ייתכן לומר ש'אולי' ישנם הלכות מסוימות בתכלת ורבתינו לא הורו בה משום שהי' ידוע אז? הרי בכל ההלכות הנוגעות למעשה סוגיות ערוכות הם! היאך יתכן למשל שסוג של צביעה מסוים שלא כתבוהו חז"ל הוא הלכה? הרי כל צורת העיבוד הצביעה וכו' בתפילין, חז"ל הורו לנו כל פרט, אלף שו"ת לא יספיקו להקיפם.

כאשר דנים על בעל חי מציאותי, נכון שלא תמיד תיארנו את מציאותו וצורתו, אבל בהלכה אין מקום לנחש הלכות שלא רמזום חז"ל כי 'שמא ישנן הלכות רבות שלא אמרום כי הם היו פשוטות במציאות'.

ההלכה נקבעת אך ורק במה שהורו חז"ל במפורש גם בהלכות שאינן בידנו כלל, הרי כמה רבנו החפץ חיים הזהיר את הכהנים ללמוד הלכות הנוגעות למקדש, שכמה בושח וכלימה יבא לכהן שיבנה המקדש ולא ידע מה יעשה, והרי לדברי המחבר שמא ישנן הלכות שידעום אז, ואיננו יודעים כיום, והכהן ילמד באופן שגוי.

*****

גדרי ספק ושמא

ונחזור לנ"ד: עפ"י מה שהורו לנו חז"ל המושגים 'ודאי' 'ספק' 'חזקה' 'שמא', הם מוגדרים להלכה בהגיון של האדם, ולא השאירו חז"ל פינה שלא נגעו בה. נכון שהפרטים רבים מיני ים, אבל במישור הבסיסי חז"ל נתנו לנו את ההוראות מה יעשה ישראל גם במצבים שעומד האדם במציאות לא ודאית. כגון: ספק דאורייתא וספק דרבנן, רוב וחזקה, רוב וקרוב, חזקת הגוף וחזקת ממון וכו' וכו', ולמדים אנו מדבריהם שישנם מצבים שגם אם יש מקום לומר 'שמא' נראה אחרת, סומכים על ההגיון שהמציאות היא כזו, גם כשהנפק"מ הוא בחיבי מיתה. ולא כל מצב לא ודאי נקרא בתוה"ק 'ספק'. וכל ציור הדברים שאם יש מקום לומר אחרת וכו' זהו כבר פטור גורף לכל בדיקה, כי מי אמר שכך אלא כך וכו', זהו נגד דעת תוה"ק.

אמרו במשנה מעשר שני פ"ד מי"א: המוצא כלי וכתוב עליו ק' קרבן מ' מעשר ד' דמאי ט' טבל ת' תרומה שבשעת סכנה היו כותבין ת' תחת תרומה, רבי יוסי אומר כולם שמות בני אדם הם אמר רבי יוסי אפילו מצא חבית והיא מלאה פירות וכתוב עליה תרומה הרי אלו חולין שאני אומר אשתקד היתה מלאה פירות תרומה ופנה, ע"כ.

כלומר נחלקו רבנן ורבי יוסי מהו האות הכתובה האם יש הגיון לומר שהוא תרומה או שם אדם, הרי כמה וכמה אפשרויות יש שהם דבר אחר לגמרי, הכי לא ייתכן שאדם יכתוב אות ת' על כלי משום שהיו לו הרבה כלים ועשה בהם רשימה? וכו' וכו'. אבל משום שהסברא הבריאה שהאות ת' היא תרומה, חובה לנהוג בה כל דיני תרומה. וכהנה רבות.

9

אלא שהתערבב כאן ענין אחד בענין אחר, ישנו את היסוד האיתן בבסיס האמונה, ששם אין השערות ח"ו, הכל מבוסס בתכלית. וגם אם מצא אדם או חוקר, אינו כלום מול אמת תורתנו הקדושה, ובזה הדבר ברור ליודע את היסוד בהררי עז, שפרט זה או אחר הבנוי מהשערה אינו הוכחה לכלום, ובכמה ספרים המבארים ענין זה ובכללם חיבוריו הנפלאים של הרה"ג המחבר שליט"א. ואין כאן מקומו.

אבל בחיי המעשה, התוה"ק מצווה מה יעשה ישראל במצבים שהמציאות אינה ודאית, וצריך לעשות ולקיים את מה שנראה לעין.

(אף שדברי חז"ל אינן זקוקים ל'הסבר' ח"ו, אבל יש מובן לזה בדעתנו הדלה, השי"ת מנהיג את עולמנו שהמציאות הנראית לעין האנושית בדרך כלל אינה ודאית, ואם יקיים אדם מצוות רק באופן שהכל ודאי לגמרי לא יכול לקיים מצוות כלל, כגון: הרי לא ודאי שחבירו אומר אמת, וכל פרט צריך לבדוק לבד, לא יוכל לאכול חלב אם לא ראה מהיכן חלבו את הפרה וכו' לא יוכל לאכול בשר אם לא ראה את השחיטה ואת כל ההלכות, כל אדם ייתכן שהוא אבל ח"ו, ובכלל אין אפשרות לדעת אם הוא יהודי כלל ואת הייחוס וכו' וכו').

ועתה נחל לגשת לדבר עצמו: ראשית צריך לבחון את הדברים בסברא ישרה האם יש הגיון בשלילה או לאו, לא באופן של 'אולי' 'ייתכן' 'שמא ושמא', אלא מה אמרו לנו חז"ל במפורש על חלזון התכלת, לפני שנגשים כלל אל הידוע לנו מהעבר.

והרואה בדברי חז"ל עצמם, ללא מחקר כלל, דבר אחר דבר, מורה באצבע שהוא החלזון המדובר, והסברא הישרה אומרת לא פחות מהמשנה במע"ש הנ"ל, שאין שני מינים שבדיוק שיש בהם את אותם הטבעים, ושניהם השתמשו בו בזמן חז"ל.

דבר נוסף שחובה על האומר דעה לְשֹׁמוּ על ליבו ועל קולמוסו, מה מציע הוא? כלומר האם יתכן לדבריו חלזון אחר העונה על תיאורו ושלילתו? ועוד, מה לדעתו ייתכן שהמציאות היתה, ויסתדר עם הידוע לנו ממנה. ויפורט אי"ה בל"נ בהמשך.

דוגמא לדבר: אם הבא לשלול שואל הוא על חלזון זה ב' קושיות לפי הבנתו: א. שצדוהו פעם בשבעים שנה, ובין שבעים לשבעים שנה לא נמצא. ב. שמוכח שהרבה שבבני ישראל היו ציידים ומקצוע מפרנס מלאכת צידת החלזון. ואם ישאל השואל: הרי זו סתירה, אם צדים אותו פעם בשבעים שנה היאך ייתכן כזה אומנות שרבים עוסקים בה. יענה השולל: 'אינני יודע – אבל 'מוכח' שזה לא החלזון הזה', או 'מוכח מכאן שאי אפשר לדעת'. בזאת מוכיח השולל, שאין בדבריו כלום, כי החלזון האמיתי - איזה שהוא - לא יכול לענות על ב' התיאורים יחדיו. ולכן בכל אופן חובה להבין אחרת מהשולל את דברי חז"ל.

וכל שלילה שתוצג תחייב לענות על שאלה זו: האם לולי החלזון המדובר, יכול אתה לתאר את החלזון האמיתי, או שכל חלזון שתמצא לא ייתכן שייושבו בו כל הנאמר בו. ואם כך הדברים, קושיותך אינן על המציאה הנוכחית, אלא על דברי חז"ל עצמם. כלך לך לתלמודך ליישב את השאלות.

ועתה נבא לנידון דידן. הטוען שאין אפשרות לדעת בימינו באיזה חלזון צבעו בזמן חז"ל, דין הוא שיאמר מה לדעתו האפשרות שהוא מעלה. ויש כאן כמה אפשרויות:

- א. המורקס מעולם לא צבעו בו, לא בני ישראל ולא להבדיל הגויים, ודברו על מין חלזון אחר.
- ב. אמנם צבעו בו הגויים, אבל לא צבע תכלת (כחול בלשוננו).
- ג. צבעו בו הגויים בתכלת דומה לזה שצבעו ישראל, אבל התכלת של ישראל גוונו מדויק, ואחר הוא.
- ד. צבעו בו הגויים צבע תכלת זהה לגמרי לצבע של עם ישראל, אבל ישנה הלכה שהתכלת כשרה דווקא מחלזון מסוים, וחלזון של ישראל ההלכתי, הוא אחר מהמורקס.
- ה. הוא החלזון שצבעו בו ישראל, אלא שישנן הלכות לגבי הצביעה שאיננו יודעים אותם.

ועתה נבדוק את טענות המחבר, כל טענה לאיזו מסקנא מהנ"ל יכולה היא להוביל. וחובה לבדוק אם אותה המסקנה מתיישבת עם דברי חז"ל ורבותינו הראשונים.

אמינותו של מחקר

ועתה נביא את דבריו בכמה וכמה נקודות.

מוכיח באופן הנכון ואשרי לו - שמחקר לא יכול לסתור את דברי חז"ל (ואין אנו טוענים זאת ח"ו וח"ו וכבר דובר וידובר מזה אי"ה), ומביא לשם כך כמה דוגמאות.

הביא בסוף עמוד 2 – רעג בסוגריים שנמצאו כמה כלים מנוקבים בידי אדם 'שזו לכאורה עדות לכך שניקבום כדי לטהרם, אלא שהנקב נעשה בדופן ופחות ממוציא זית, האם זה מוכיח שגם כך הכלי נטהר?'

ותמוה, בודאי שכל דבר ש'לכאורה' מדבר על 'טהרה', הוא נשאר ב'לכאורה', כי זו סתירה מיניה וביה, כל המושג טהרה בנקב הוא עפ"י חכמים, והם אמרו שאין בנקב זה די. ומוכח שה'לכאורה' איננו נכון.

אח"כ בעמוד הבא מביא דברים של איזה סופר גויי לפני כמה דורות (אותו הגוי הי' אנטישמי לא קיצוני), שמתאר יהודי בתיאור מופרך לגמרי, ומביא עוד כמה דוגמאות על גוי שמתאר קרבן מדבש וכו'. ומביא ברוחב ידיעותיו על הגוי שכתב על האתרוג שגדל רק בפרס ומדי.

וכך מוכיח המחבר שתיאורים של בן התקופה על עובדות, הן לפי תפיסת עולמו, כגון אם פור הוא בנושא רפואה יכול לתאר לקיחת כל תרופה כאקמול, או אדם שאין לו ידע בנקיון יכול לערבב בין כמה סוגי חומר ניקוי וכו'.

כן מוכיח המחבר במדה רבה של צדק, שבעוד כמה דורות יאמרו באופן ברור מקריאת העיתונות שלא ייתכן שבסורי' נטבחים מאות אלפי בני אדם, כי לא ייתכן שלצד אירועים הרואיים כאלו, הכותרות הראשיות תהיינה על המחסומים בשטחים ומעמד ירושלים. דוגמא נוספת שמביא שיאמרו שלא ייתכן שרוב המים בישראל הם מהתפלת מי ים, אם דברו כ"כ הרבה גובה המים שבכנרת וכו'.

כל הדברים הללו שכתב המחבר נכונים וברורים הם, אך נשאלת השאלה, משום כך כל דבריהם לא נכונים? האם לפי דברים אלו אין שום אפשרות לדעת מהם דבר? לא מהחפצים שנמצאו מהעבר ולא מהגוי בן התקופה ההיא? ואם יש אפשרות מהו הגדר המפריד בין ידיעה נכונה לבין מקור אכזב? כלומר אם חז"ל תיארו את אופן בית הבד, ורואים אנו מקומות העונה על התיאור מהמדויק, זהו לא אותו בית הבד?

אלא שכבוד הרב המחבר עצמו ענה על כך (עמוד 6 – רעו): וכנודע כבר במזבח שבנה יהושע בן נון בהר עיבל, שנחשף בזמננו, אנו רואים את הלכות המזבח כפי שהו מתוארות במסכת תמיד, אף שאין זכר בתורה ליסוד לסובב לשני הכבשים הקטנים ועוד. עכ"ד.

12

ועתה נשאל: מנלן? איך יש כאן הנחה כעובדה ברורה? שמא מזבח זה בנה גוי ולא לשם הקרבת קרבן, אלא לצורך במה גבוהה להתכנסות משפחתית לכבוד האביב?

וכן בעמוד 13 - רפג כתב, שנמצאו בתי כנסת רק לאחר התקופה ההנליסטית, ולא קודם לכן ואין אפשרות להוכיח שקודם לא היו בתי כנסת, משום שייתכן שנבנו באופן שונה וכו'. גם כן טענתו אמיתית. עכת"ד.

ומנלן שאלו שנמצאו הם בתי כנסת. שמא דובר במבנים שנבנו לצורך שירה למשל?

והתשובה על כך שדבר זה לא יכול להיות 'במקרה', אם חז"ל תיארו מזבח וצורתו ותבניתו כנ"ל, גם אם ייתכן ב'שמא' ו'אולי' ששימש לדבר אחר, זהו היפך הסברא הישרה. ואם יודעים אנו שהיו בתי כנסת בזמנם, ולמה בית כנסת משמש ומה עניינו, לא נאמר שכל שרידי בתי הכנסת שנמצאו הם דבר שונה. לכן כל מה שכתב בכל החיבור אינו נוגע כלל לנ"ד באם לא מראה את דברי חז"ל מול המציאות שרואים אנו ומול דברי -להבדיל אא"ה- הגויים, גם אם ייתכן תיאוריות כאלו ואחרות לכאן ולכאן אינן מפריכות את הפשוט והברור.

עוד שם: ייתכן שגם בדברי הראשונים לא התכוונו לומר את שמו המדויק אלא את השם הכללי של המין, עכת"ד.

כאן כבר עבר לשלב נוסף שיש לדחוק בדברי רבותינו הראשונים, כדי לשלול את מה שרואים אנו, ואין צורך לבאר כמה צריך להרחיק גישה זו, גם אם 'ייתכן' דבר זה, לא מקשים בדוחק.

עוד כותב המחבר דעה שאין להוכיח ממה שלא הוזכר, ומביא כמה הוכחות לכך. כגון שלא היינו יודעים מההיסטוריון הגויי את מציאותו של נבוכדנאצר אילולי שהי' נמצא על שרידי האבנים בבבל. עכת"ד.

וכאן נשאל שוב: ומי יימר לן, שהוא אותו נבוכדנאצר, שמא זה שמו של מוצר מסוים שעולם נהנו ממנו, או שם של אמונה מסוימת וכו'. ושוב, התשובה היא שזה היפך השכל הישר שהנביא דבר על אותו שם באותו המקום, והשרידים מדברים על אותו השם במובן אחר.

ובכלל השלילה שאין בה כדי להוכיח, היא נכונה בכל דבר? הייתכן למשל שבארץ ישראל חיו עם ישראל למעלה מאלף שנה ולא היה שום אזכור בשום מקום לא בתורת ישראל שבכתב ושבע"פ, לא להבדיל אא"ה בכתבי גויים, לא בית הכנסת עתיק, שום דבר? הייתכן?

כאשר קובעים כלל שבעיקרו הוא נכון, צריך לדעת האם הכלל הנאמר הוא מוחלט, נכון שעל שלילה בלבד פשיטא שאי אפשר לדעת ולהוכיח, אבל דבר מסייע גדול הוא בסברא ישרה גם אם אינו מכריח.

ובנידון דידן הרי הדברים שונים לגמרי, כאשר חז"ל תיארו את התכלת שמזמרים בו בכל העולם, והוא בגד חשוב ונחשק, הייתכן שלא נשאר ממנו שריד, שום חלזון בשום מקום, לא פֶתָב גויי על המדובר, שום דבר? ולעומת זאת נמצאים המוני חלזונות שכן מפיקים את הצבע המדובר ומתאים עם כל תיאורי הימים ההם? מה לזה ולדוגמאות שהביא, החיוב עם השלילה יחדיו נותנים את המסקנה הנכונה בשכל הישר, שהוא התכלת ולא אחר.

ומלבד כל מה שכתבנו עד כעת, כדאי לשים שוב את הנקודה כנ"ל: מה המסקנה? ובעצם לא כל הטענות יוצא מהן את אותה המסקנה, ויש לדון בכל אחת מהן בפני עצמה ולבדוק האם הדבר יתכן.

בעמוד 12 – רפב, מתייחס לכך ואלו דבריו: השאלה המרכזית הא האם השימוש בארגמון המתועד במקורות הקדושים ומוכח בממצאים ארכיאולוגיים ה' גם המקור של התכלת שבו השתמשו אבותינו לציצית ולבגדי כהונה. כאשר אנו משוכנעים במציאות מבארים גם את דברי חז"ל ל לפה, כמו שאת דברי חז"ל בענין השמש ומראי ומהלכה, אנו מפרשים לפי המציאות הנראית לנו.

ושאלה זו יש להיות מוכרעת בעיקר עפ"י מקורות מזמן המאורעות בראש ובראשונה אם תימצא ראי בדברי חז"ל ל שהם המה היודעים מבינה מציאותית ומבחינת המסורת, או גם מדברי מקורות חיצוניים המתארים את המציאות שראו בעיניהם או ששמעו מפי מגידי אמת בזמנם.

שפתיים ישק משיב דברים נכוחים.

ולכה"פ אחר דברים אלו יובאו דברי חז"ל. ולא נכתב מאומה כנ"ל.

והמסקנה העולה מכל הספיקות הנ"ל, שייתכן שבני ישראל והגויים השתמשו בב' חלזונות שונים וזה וזה צובע תכלת.

ולו יהבינן לי' למחבר את דבריו מבחינת ההסתברות, אבל בדברי חז"ל מוכח שהדבר לא ייתכן, א. אם אמרו מן החלזון כשר שלא מן החלזון פסול, מוכח שאין ב' שצובעים ואחד פסול. ב. הרי גם לדבריו בצביעה שאינה של מצוה אין טעם לומר שבני ישראל לא ישתמשו בה, והרי אמרו בעירובין (צו:): 'המוצא תכלת בשוק, לשונות פסולין, חוטין מופסקין כשרין, לפי שאין אדם טורח', ומוכח שאותו הדבר צבעו הן לקודש והן להבדיל לחול. ועוד שעצם זה שלא אמרו שיש הלכה למשה מסיני על מין החלזון, הרי חלזון אינו אתרוג שנוטלים אותו למצוה, ואם אין הלכה מסיני כד' מינים, מהיכי תיתי שמין החלזון ייפסל. ומלבד דברי הגמי הידועים במסכת מנחות לגבי בדיקה שהגמ' לא העלתה אפשרות אלא קלא אילן או תכלת ולא אפשרות אחרת..

עוד כתב בעמוד רעז: מצדדי הארגומן מודעים לכך שהמחקר אינו מוכרת, אלא שגישתם היא שהפשטות היא שאכן כך הם פני הדברים, וממילא המכחיש עליו חובת ההוכחה, דהרי ודאי שלא צריכים בכל ספק לברר בהוכחות מוחלטות שאינן בעולם, ואחרי שברור להם הדבר מבחינה היסטורית, ברור שגם דברי חז"ל והקדמונים ניתנים לדחיקה עם המציאות המוכרת, כדרך שעושים בעוד דברים שמה שרואים בעיניים איננו מכחישים ומבארים דברי קדמונו בהתאם לידוע שהוא אמת. ואמנם בודאי גישה זו להלכה אינה מובנת מאליה ויש מקום לדחותה. עכ"ד.

ובמחילת מכת"ר, לא כ"כ ברור היכן ראה גישה שכזו, אך ישנו נושא אחר לגמרי שעמדו על כך, והוא: מה ההבנה בדברי חז"ל, האם כל פשט הנראה במבט ראשון הוא ההבנה האמיתית וכל דבר אחר נחשב דוחק, או שכל דבר שאמרו מצריך לימוד וליבון כדי לבאר למה כווננו. ואינו מתייחס רק לתכלת. אין סוגיא בש"ס שאין בה קושיות ותירוצים. ומי ש'מבין לבד' ש'דומה לדג' למשל, ביאורו הוא כאח הדומה לאחיו, ומי שמבאר אחרת סבור הוא "שגם דברי חז"ל והקדמונים ניתנים לדחיקה עם המציאות המוכרת", לא יוכל להבין שום סוגיא כתיקונה. כדי להבין מהו דומה לדג, חובה לבדוק בשאר מקומות למה קראו חז"ל 'דומה', ומתוך דברי חז"ל והראשונים עצמם יתבאר לו הדבר על ברורו, ואח"כ יראה האם 'דומה לדג' נמצא בחלזון המורקס או לאו.

כתב בעמוד רעט: השאלות האם צריכים מסורת ומה גדרה של מסורת איך להתייחס לספק חיוב, איך להכריע ספקות הלכתיים, האם יש משמעות הלכתית או אמונית לגניזת התכלת, וכו' כולן שאלות הלכתיות, ואין צורך לפרט כדי להבין זאת, ולכן לא אכנס אליהן כלל.

ובעמוד 9 – רעז כותב דעה שכל כך לא משקפת את המציאות שכביכול האב אומר לבנו: "הנתונים ברורים, ואין טעם לפקפק, הגר"ש אלישיב והגר"ש ואזנר עם כל גדלותם לא היו פתוחים למחקרים, והאמת אהוב מכל, אין לו להתפלא אם ברבות הימים בנו יודיע לו שהוא קבל את תוצאות המחקרים בדבר קדמות ההלכה או ביקורת המקרא משום שהנתונים ברורים והאמת אהוב מכל.

ושוב אנו סוטים מנושא לנושא: מנין למחבר מה מרן הגר"ש ואזנר זצ"ל סבר לגבי התכלת? ובכלל, איזו הקבלה היא זו, הרי כפי שנתבאר לעיל הכל מחויב להתבסס על דברי חז"ל, ומי שכל האמונה שמעביר לבנו הוא מה אמר אדם גדול פלוני, באמת שלא יתפלא על שאלות אחרות לגמרי. תורתנו הקדושה איננה מתחילה ונגמרת בסיפורי צדיקים, מי שהאמונה מתחילה ונגמרת אצלו בגדולי התורה של הדור הזה, ולא מדבר על יציאת מצרים ומעמד הר סיני, ולא על הבריאה שצועקת שיש לה בורא, ולא על ההכרח לקבל תורה שבכתב ובעל פה וכו' וכו' – יש עליו לחשוש הרבה והרבה יותר ממסקנות שבנו גיע בעתיד.

בודאי שחובה על האב להסביר לבן מהו הדבר הנשגב שנקרא חכמי התורה בכל דור ודור, וכמה הולכים אנו לאורם. אבל לא כאן מתחיל ומסתיים האמונה שיהודי מעביר לבנו.

ואם הבן שואל, אבא למה אתה לובש תכלת? חובה לענות לו: כי כך צוה ה"ת בתורתו 'ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת'. ואם ישאל למה גדולי הדור לא מורים כן. יראה לו את דברי כמה וכמה ת"ח גדולים כגון הגאון האדיר הרב ישראל בעלסקי זצ"ל ועוד רבים שיודעים את ערכם של גדולי הדור לא פחות מאיתנו, ויראה לו את מה שאמר מרן שה"ת לרה"ג ע. ט. שליט"א שמי שיוצא לו שזו התכלת מחויב הוא ללבוש מדינא ואף לברך שהחינו (ועדיף פרי חדש), ויראה לו מה אמר מרן הגרי"ש זצ"ל ליבלטו"א תלמידו הגרמ"מ קרפ שליט"א וכו'. וכן, אם הילד גדול יותר נכון לבאר לו מהו האחריות של גדולי הדור, ואם אדם גדול יש לו קושי לבדוק דבר ומרוב יראתו את ה' לא יכול לקחת אחריות שכזו לדורות ללא ידיעה מוחלטת וכו', והבן יבין ויקבל, וימשיך ללכת לאורם של גדולי ישראל.

ובכלל צורת קבלת אמת תורתנו הקדושה היא כר נרחב ונושא עמוק רחב בפני עצמו - היאך מעבירים ומנחילים אותה לדור הבא. והתימה לקחת את הדבר הגדול והעיקרי והיחיד שלנו והא האמונה בדבר ה' בתורה שבכתב ושבע"פ, ולצמצם זאת לכמה שורות של ענין התכלת, שאב אומר לבנו לא לקבל את גדולי התורה המתנגדים לתכלת, וכך יש חשש הבן יסור מדרך הישר ח"ו.

הנראה לעיני לענין הלכה

עמודים רפא- רפב, בעיקר. הביא כמה דוגמאות בדברי חז"ל, על הלכות שלבד לא היינו יודעים אותם:

- א. קלף שנכתב עליו ס"ת - גם אם יש דבר הדומה לקלף פסול (מובן מדבריו, שהטענה היא שגם אם בלשון המדוברת ייקרא בשם קלף).
- ב. **אזוב** - ישנם כמה סוגי אזוב, ורק אחד כשר למצוה, שהרי אזוב שיש לו שם לוואי פסול - פרה פי"א מ"ז.
- ג. **אתרוג** - פרי עץ הדר' שבתורה יכול להתפרש לתפוז. סימני רבותינו על האתרוג יכול להתפרש כלימון, והביא שרבינו החזו"א (כלאים ג' ד'), ביאר שאע"פ שאתרוג ולימון יכול להיות שמין אחד הם, מ"מ לענין מצוה קבלנו מאבותינו שהוא אתרוג דוקא.
- ד. **הדס** - כל שיחי ההדסים נקראים הדס ואעפ"כ רק משולש מסוג מסוים, כשר.
- ה. **תפילין** - בתורה לא נאמר דבר, ולהלכה רק באופן מסוים מעור כשר עם הרבה פרטי הלכות. ובענין זה מפרט המאמר יותר בהמשך (עמוד ש-שא), איך היינו משחזרים תפילין, מעברתא, קציצה, מרובעות, פרודות, שחור, וכו' וכו' ומוכיח כמה טעויות יכולות להיות בזה.

- ו. **טוטפות** - כולל בלשון זמנם סדרה שלמה של תכשיטים (עיינן בפרק במה אשה), ולמעשה הכוונה לתפילין.
- ז. **מצה** - ישנם כיום מצות חמץ, אבל יודעים אנו שרק מצה שמורה וכו' כשרה למצה.
- ח. **מרור** - דנו הפוסקים אם כל ירק מר כשר.
- ט. **ארז** - יש חד מ"ד (ר"ה כ"ג, ב"ב פ: ולהלכה בסוכה לז). שהדס ממיני ארזים הם, ובירושלמי (סוף פרק המדיר) כ"ד מיני ארזים. ולא נראה שכל זה יוכשר לארז של מצורע.

ודברים אלו לפני שנדון בה חובה לדעת כאמור לעיל, לאיזו מסקנה יכולים הדברים להוביל?

אם כוונתו שגם אם הוא התכלת הנכונה עדיין ישנם הלכות שאיננו יודעים על קיומם - **כל ההוכחות שלו הם ראיות לסתור**, הרי בכל הדברים שהביא נאמרו הלכות מרובות בגמרא ובראשונים, תפילין, מצה, קלף. ולא סמכו על 'המציאות שכולם ידעו' שקלף יכול להיות כזה או אחר, אלא אמרו איזה מין קלף כשר ומהו דוכסוסטוס, מה שיעור החימוץ וכו' וכו' יקצר המצע, ואיך ייתכן שלגבי התכלת שהיו כמה חלזונות שנקראו בשם זה 'כולם ידעו' מהו התכלת המעכב ולא נאמר בזה דבר? מלבד דברי התוספתא והגמרא שא"א לפרש בתרי אנפי, כפי שהוא עצמו הביא להלן שהפסול שישנו הוא רק לגבי קלא אילן, ומן החלזון כשר.

ואם כוונתו שבזאת שבלשון חז"ל ובלשון התנ"ך נקרא הדבר תכלת, אינו מחייב שהוא התכלת של מצוה, ולענין זה הביא כמה דוגמאות של מינים, ג"כ ראוי היא לסתור, כי אם יש שם לוואי לאזוב מיד התייחסו לזה ואמרו שהוא פסול, וצפצפה פסולה להדס, וציני הר הברזל פסולים ללולב, (לגבי ארז, נראה שהתחלף לרה"ג המחבר שליט"א 'ארז', עם 'עץ ארז'. דנראה פשוט שאם אליבא דאמת נקרא הדס - עץ ארז, היו מורים רבותינו מה הוא הכשר).

ולגבי אתרוג דבריו נסתרים מיני' ובי' והא עצמו משיב עליהם: הרי משום שבאתרוג לולי התושבע"פ היינו יכולים לקחת תפוז לכן ביארו לנו רבותינו שאתרוג דוקא, וכמו שכתב הרמב"ם הלכות שופר סוכה ולולב (פ"ז ה"ד) וכל הדברים האלו מפי השמועה ממש **רבינו נתפרשו**. והביא דברי רבינו החזו"א שמבאר מדוע לימון פסול לאתרוג, ומיישב משום שמקובל מרבתינו שדוקא מין שיש לו מסורת.

ואם כוונתו שמלה מסוימת יש לה כמה משמעויות, ואם הגוים קראו לכך תכלת אינו מחייב שהוא התכלת דידן - תמוה, מעולם לא נאמרה 'הוכחה' שמשום שהגוים קראו לכך 'תכלת'.

וכפי שהובא לעיל מפורש בפוסקים בזה שהתכלת יכולה להמצא. וממילא כל הוכחותיו לשלילה הם ראיות נכבדות, שבזה שאמרו את כל הלכותיה ודקדוקיה, ולא אמרו חששות שכאלו, מוכח שישנו אחד והוא מה שצבעו בו.

הכלל העולה מכל הראיות הנ"ל שהמחבר הביא, ומהרבה הרבה מקומות שיקצר המצע להביאם (סוג השופר הכשר, מקום המזוזה, נעל של חליצה וכו' וכו'), שבכולם שנו לנו רבותינו וביארו הפוסקים מהו הכשר ומהו הפסול והתייחסו לכל מין, ואם ישנו מין שהוא הלכה למשה מסיני אמרוהו, ואם הדבר כרוך במסורת שפירשו- ביארו לנו זאת, ובתכלת אמרו את כל הלכותיה ודקדוקיה ולא אמרו שום רמז מהדברים הנ"ל, המשמעות המפורשת שישנו מין אחד והוא הכשר וישנו קלא אילן והוא הפסול.

*****

דברי האחרונים בחלזון התכלת

ועוד נכתב במאמר, שאף מה שכתבו חכמי ישראל, לא התכוונו שזו התכלת, אלא רק רצו להפנות לשם 'הכללי', עכת"ד. כבר כתבנו לעיל שיש אפשרות ליישב בדוחק אבל לא שמענו להקשות בדוחק. אבל מלבד זאת משם מה אף לא אחד טרח לציין זאת שיש כמה מינים ורק אחד הוא הכשר, ונכון לא היה בידו של החוות יאיר מידע סודי, אבל היה לו את הידוע לכמה וכמה מחכמי ישראל שהפורפור הוא התכלת.

עוד הביא המחבר עמוד 16 – רפז כמה חכמים שכביכול כתבו טבעים אחרים על חלזון התכלת. א. שהוא דג טהור. ב. הרמ"ע מפאנו שוהא צמח ושורשו בקרקע 'ועוד רבים כאלו'.

כמה וכמה רחוק מהאמת דברים אלו, ההי"ב. ישנה מחלוקת אחרונים אם חובת התכלת 'מן המותר בפיד', ולא דברו כלל על זהות החלזון, אלא לענין ההלכה, וראה הערה⁷. הרמ"ע מפאנו מקורו **בדברי הראב"ד, ודבריו הם הוכחה למורקס ולא פרכא!** אין כוונתו שהוא צמח ממש כי מפורש בגמרא (שבת עד), שחייבם על צידתו והריגתו, אלא שהוא נראה כצמח, וכמ"ש הראב"ד **שהרואה אינו יכול לעמוד עליו אם מן החי או מן הצומח, כי אינו זז ממקומו.** והוא אחד הראיות למורקס שנראה ממש חלק מהקרקע, וסימן ותוספת שהוא הוא המדובר. **ומה שכתב 'ועוד רבים כאלו', אנא שיכתוב את הדברים ומי אמרם, הרי כל הרואה וחוקר בענין התכלת, מלא הוא השתוממות על רוח קדשם של רבותינו הראשונים שלא ראו את התכלת, ואמרו את טבעי החלזון שרואים אנו כיום!**

⁷⁷ ומלבד שכפי שנכתב במאמר, א"א שיתיישב עם כל הנאמר בו. יש בזה גם קושי, כי כל הראשונים שתארו את חלזון התכלת תיארוהו כתולעת או כחלזונות שאשפות, וקשה איך שייך שעל גוף תולעת יש סנפיר וקשקשת. ועוד כתב לנכון בקונטרס חותם של זהב (פ"ד אות ג), שייתכן שנחשב הוא כהפרשה כמ"ר של חמור שאין בו דין היוצא מן הטמא עיי"ש. וממילא גם שיטה זו מתיישבת.

ורוב ככל דברי רבותינו הראשונים והאחרונים, המה מתאימים עם הנמצא והמיעוט שבמיעוט שכתבו אחרת (אולי שניים או שלושה מקורות, ולא יותר), נכתב ע"י המחבר שליט"א במו- עטו במאמר זה שאין בזה טענה, כי לא ייתכן שייושבו כל השיטות שנאמרו בכל דבר. ושוב, הנכון הוא להביא מקורות ברורים, ולא שליחה למקורות אנונימיים שכמעט אינם קיימים.

עוד כותב בהמשך עמוד 17 – רפז: אין שום אזכור בספרות הרומאית או בחוקים הרומאיים לתכלת שצרכו היהודים (אף שבהכרח מדובר בנתח שוק עצום, פלניוס למשל טורח למשל לציין שהיהודים לא מאמינים בסגולות התמרים שהוא האמין בהם), וכן חז"ל לא הזכירו שהתכלת והארגמן מאותו המין.

ושוב נשאל: ומה המסקנה? שהתכלת של היהודים ושל הגויים אינו מאותו המין? אבל הרי הוא עצמו טרח כל כך טוב להזכיר שמהשלילה אי אפשר להביא רא'י, בפרט שזה נגד דברי חז"ל?

ועצם ההנחה שזה נתח שוק עצום, תמוה מאוד, הרי חובה לעשותה לשמה, ויהודים לא סחרו עם תכלת מגוי למצוה, אלא עשו זאת באופן פרטי לעצמם. ולגבי הכמות שבני ישראל השתמשו הרי למצוה ציצית חובה להטיל חצי חוט (רמב"ם) או חוט אחד (ראב"ד) או שניים (תוס'), שייתכן שעשו זאת דק מאוד מרוב יוקרו, והנחתו הזו איננה נכונה.

(כתב שקילו צבע שווה 6000 דולר. כיום בקילו צבע מורקס צובעים כ- 600 ציציות, שזה 10 דולר לציצית יחד עם העבודה ויבוא וכו' המחיר הוא בהחלט נכון...).

וכמה פעמים בחיבור חזר והקשה מהארגמן, ואינו ממין הענין משום שחז"ל לא סיפרו סיפורים לא על התכלת ולא על הארגמן, כל מה שכתבו בענין התכלת הוא הנוגע להלכה בלבד, צבע הארגמן כשר מכל דבר, ונחלקו הראשונים לגבי הארגמן, הוא מה המציאות שהיתה בזמנם.

שמה הגויים לא צבעו עם המורקס – תכלת.

ומכאן מתחיל לטעון טענה נוספת (שמתערבת עם שאר הטענות שא"א לסמוך על ממצאים ארכיאולוגיים, ועל ספרות גויים), שבחלזון זה צבעו הגויים בזמנם צבע אחר ולא צבע התכלת -

כתב שם: כל התיאורים **שהשיגה ידי** (דרך הציטוטים בספרות התכלת והמסתעף ובפרט ל הארגמן מעמוד 40 והלאה), מזכירים בעיקר את תעשיית הארגמן, הארגמן הצורי תיאורים מפורטים, ארוכים וקצרים, וכולם תחת השמות ארגמן, פורפורה, וכן גם 'פורפורין' של חז"ל בד"כ, הרושם העולה שמדובר בסוג אחד של מוצר ואמנם עושים בו כמה גוונים, אבל כנראה שגם הגוון הסגול נחשב

כאחד הצבעים הארגוניים, והכינוי כלל את כולם. מי שאינו מניח ראשו שככלל זה גם גוון הבהיר יותר של תכלת יתקשה מאוד לקשר את כל זה עם תכלת.

והדברים לא מדויקים, החיבורים שחוברו בענין התכלת, מצטטים ציטוטים ארוכים ומפורטים דברי כמה גויים שצבעו בו תכלת שהוא בצבע השמים והוא הוא היקינטון, היקינטום שתרגם עקילס כתכלת, ורבנו ברכי' הנקדן (מראשוני הראשונים) שדימה את היקינט לאבן הספיר שהוא ודאי תכלת, והשלטי גיבורים ועוד.

נכון הדבר שהיו כמה מיני חלזונות, וגם כן נכון שהגויים כדרכם אינם מדייקים ויכול להתחלף להם שם זה באחר, אבל יש דברים ברורים שא"א בשום אפשרות להכחישם, כאשר הגוי מתאר בפירוט את צורת החלזון, מוכרח שהוא הוא החלזון שרואים אנו.

הגויים כתבו את סוג צבעם בפירוט ולמה הם דומים, וכמה חכמי ישראל ובפרט השלטי גיבורים שהי' חכם בתורה, ובעל ידיעות עצומות במציאות ההיסטורית ובדברי הגויים, הבין מדבריהם שדברו גם דברו על הפורפורה כתכלת.⁸

ומביא שם איזה פרופסור משנת תשס"א (שככל הנראה לא הי' מעודכן מה שמצאו מאז⁹), שזה בלתי אפשרי תיאורטית שצבעו בכחול.

ואיך אנו צובעים בכחול אם אי אפשר? הרי ממש 'בא הרוג ברגליו'!

עוד ממשיך שם: מהסוגיות העוסקות בכך בגמ' נראה שהמתחזה היחיד של התכלת הוא הקלא אילן וזה מתבאר לפי השיטה שהיקינטון מתוצרת הפורפור הוא סגול...

(כמה מוזר להניח הנחה, וליישבה ולעשות ממנה קושיא... כלומר כך: וא"ת הרי מוכח בגמרא שמלבד חלזון התכלת לא היו עוד צבעי כחול אלא קלא אילן, ואיך ייתכן שהמורקס אינו התכלת כפי שהנחנו? וי"ל שהיקינטון הוא סגול, וממילא לק"מ. תמוה מאוד. וביותר שזה סותר את כל קושיותיו לעיל שהיו ב' מיני חלזונות תכלת).

עוד טען שם שאי אפשר לדעת מהו הקלא אילן וכו', בזה לא נעסוק, לא זה הנידון.

ומביא שם דברי התומכים שלא ייתכן שהיו ב' חלזונות, וטוען עליהם: אמנם הדבר הוא להיפך, התכלת והארגמן מוזכרים הרבה פעמים אבל בשום אופן לא מוזכר שמקורם אחד, ובפשטות דברי חז"ל שהם דברים שונים שענינם שונה,

⁸ ומה שכתב שמסקנת ספר התכלת הוא שהיקינטון סגול, ג"כ תמוה מאוד, הרי היקינטום הוא נאמר בכמה מקומות אצל חכמי ישראל ולהבדיל הגויים, ופשוט שתרגומה הוא התכלת של תורה, והדברים נכתבו והוכחו בכמה חיבורים שיצאו בענין התכלת.

⁹ יש בידי הכותב - והתפרסם בציבור - הקלטת וידאו מתוכנית בתקשורת הגויית האנגלית (כלומר שלא קשור לתורה ולמצוה כלל, אלא מחקרי בלבד), שעוסקים שם בעשיית יצירות בפועל כאלו ואחרות כפי שעשו לפני אלפי שנים - לפני התקדמות הטכנולוגית, ועוצובעים שם את בחלזון המורקס בצבע סגול, ושם מסביר החוקר שחובה לכסות ולאטום את הלי, כי לולי פעולה זו ומניחים את הצבע כפי שהוא - יצא צבע כחול.

וכשהזכירו צידת חלזון במשכן פירשוהו לתכלת, ולא פל לארגמן, שגם הוא הוצרך במשכן.

ובהערה כותב מה שכתבנו לעיל, שנראה מזה שהארגמן לא היתה מצותו במין מסוים, והערתו היא תשובתו.

'פורפורה'

בעמוד 21 כותב דבר שראוי שלא עלה על הכתב: וגם הפורפורה מוזכר הרבה פעמים אצל חז"ל ככינוי למלבוש מכובד, אבל בשום מקום לא בקשר לתכלת של תורה, ובהערה כתב: יוצא מן הכלל מאמר המוכא בראב"ה שמבאר: 'בין תכלת לכרתי בין פורפירי ובין פריפינין וכנראה נקטו את השמות הלועזיים כדי לזהות בין שני הגוונים הקרובים זה לזה, אבל לא תכלת של מצוה וכפי שכותב הראב"ה עצמו והוא מעיל שקורין בלשון לע"ז פורפורה ויש שדומה לו קצת", ולא העלה בדעתו שזו תכלת של מצוה. אמנם פשט המשנה שהוא תכלת של מצוה אלא היא נשנתה בזמן שלכל אחד היה תכלת בבגדו והיה יודע מאימתי מבחינים בינה ובין מה שאינו ממש תכלת, ואלו המאמר שהביא הראב"ה בא להסביר באיזה צבעים מיירי.

כלומר משום שנמצא 'רק' בראב"ה בשם הירושלמי, נדחוק בדבריו ונפרש להיפך מהמפורש בבבלי ובירושלמי שתכלת זו היא תכלת של מצוה ואף למדוהו מהכתוב, ונאמר ג"כ שהשלטי גיבורים המהרח"ו בלימודי האצילות¹⁰, ושער המלך – גורי האריז"ל, והחוות יאיר, כולם טעו או שלחו למקום שהוא רק שם 'כללי'.

החובה לקבל דברי חכמים, לא מתחילה בדור הזה, חובה להתייחס בכבוד וברצינות לדברי מצוקי תבל – רבותינו הראשונים והאחרונים.

ומלבד זאת שלא כפי שטוען, ישנם מקורות קדומים שהתכלת היא פורפורה, בתרגום השבעים בב' מקומות מתרגם את המלה תכלת 'אולפורפירן' - שמשמעותו הכל פורפירה.

ובפרקי דרבי אליעזר¹¹ (בדפוס מדיק) נאמר פורפורה על התכלת: ר' פנחס אומ' מלך מרדכי, שנ' ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור וכו', מה המלך לובש פורפריא, כך מרדכי, שנ' ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור. מה המלך עטרה כלולה בראשו, כך מרדכי, שנ' ועטרת זהב גדולה. מה המלך אימתו על כל הארץ, כך מרדכי, שנ' כי נפל פחד מרדכי עליהם. מה המלך שמעו הולך בכל הארץ, כך מרדכי

¹⁰ שנראה שכך הבין את דברי ההיכלות בזה"ק פקודי.

¹¹ פמ"ט

שמעו הולך בכל הארץ, שנ' כי גדול מרדכי בבית המלך ושמעו הולך בכל המדינות, עכ"ל. המשמעות הפשוטה שהתכלת שהוא הבגד מלכות שם, הוא המקביל לפורפור. אמנם יש מקום לומר שקאי על לבוש מלכות.

וכך כתב הרב המחבר: פורפורה, וכך גם פורפורין של חז"ל בד"כ, הרושם העולה הוא שמדובר בסוג אחד של מוצר. ואמנם היו עושים בו כמה גוונים, אבל כנראה שגם הגוון הסגול נחשב כאחד מהצבעים הארגמניים, והכינוי כולל את כולם. מי שאינו מניח מראש שבכלל זה גם גוון בהיר יותר של תכלת, יתקשה מאוד לקשר את כל זה לתכלת. ע"כ.

וגם לפירושו בראבי"ה (שהם דברי הירושלמי, הירושלמי בידיהם הוא הרבה יותר מוסמך מהגירסא שבידינו, אבל אכ"מ), איך זה יכול להתיישב עם הדברים הנ"ל שכתב? הרי אם הפורפורה הוא שם של בגד מסוים שאפשר לעשותו בכל מיני גוונים, ואדרבה, צבע הכחול הוא הרחוק יותר - אם בכלל, א"כ מה אמר הראבי"ה? הרי אותו מעיל הפורפורה אינו צבע התכלת ואיך ביאר את המשנה 'בין תכלת לכרתי' בשם של בגד שאינו קשור כלל לצבע, וודאי לא לתכלת?

ומלבד הטענה הנ"ל, הרי לפי הבאור שהמאמר מציע, גם לדבריו יש ראי' מדברי הראבי"ה שהפורפורה הוא התכלת, כי גם אם אינו תכלת של מצוה, הצבע הוא אותו הצבע, כלומר הפורפורה שהוא בגד חשוב - ואף אדם לא נחלק בכך מעולם, הוא אותו סוג הצבע של תכלת המצוה, כי התכלת במשנה הוא של מצוה. וממילא לדבריו היו ב' מיני חלזונות שהפיקו צבע זהה לגמרי, ואחד מהם נקרא פורפורה ופסול, והשני אינו נקרא פורפורה וכשר?

אבל עכ"פ כיון שהגענו למסקנה זו בדברי ראבי"ה עכ"פ, ומסתמא אין כוונת הרב המחבר שליט"א לחלוק עליו, כל דבריו האחרים בעמוד רפו עד עמוד ש, שהפורפורה היא בעיקר הוא צבע הארגמן או סגול ולא תכלת של תורה, נסתרים מדברי הראבי"ה.

התכלת של גוים והממצאים

ובכלל כל מה שטוען שם עמוד רפה והלאה, שייטכן מאוד שהיו כמה מינים, שהרי מצאנו רק תיאורי הרומאים על התכלת ולא של הקדמונים יותר, ופורפורה במפורש התייחס לארגמן - צריך שוב לברור לאיזו מסקנה טיעונים אלו באים להוביל. לכאורה המסקנה היא שאמנם מין זה שבידינו הוא זה שדברו עליו הגויים ההם, אלא שלא שימש כלל לתכלת, כי הרי התייחסו רק לארגמן, והגויים הקדמונים שצבע התכלת הוא שחשוב אצלם לא הזכירוהו כלל.

וכאן ישנה תמיהה גדולה ביותר, הרי אם הרומיים הקימו תעשיית צבע עצומה, וצבעו בחלזון המורקס והמחבר עצמו לא מנסה להכחיש זאת, איך ייתכן 'שדלגו' על הצבע התכלת שנחשק כל כך בזמנו? הרי האפשרות להגיע לצבע הכחול בצביעה טבעית הוא הכי קל? ובפרט שנמצאו אריגים הצבועים תכלת שהוכח בבדיקה (-אובייקטיבית מעבדתית), שהוא מהמורקס – ארגמון קהה קוצים. מה נאמר שחלק מהגויים ידעו שאפשר להפיק כחול מהמורקס ומשום מה לאותה תעשיית צבע אדירה נעלם הדבר? כל דבר אפשר לומר: 'ייתכן' 'שמא' 'ושמא', אבל כל זה כל כך רחוק מהסברא הישרה.

וכן כתב הרמב"ן שצבע התכלת רצו בה הגויים, והיה בגד מלכות (ישנו ג"כ ציור של המלך קרל הגדול בתקופה מאוחרת יותר עם לבוש כחול, ויש שם גם סגול, או שיכתוב שגם זה 'ייתכן' שהצִיָר לא דייק, הכל ייתכן).

(טענה לגבי הגויים הקדמונים מוזרה היא, הרי הם לא התייחסו כלל לצבעים לא לזה ולא לאחר, וכעין מה שאמרו 'חזקה שאין עמה הטענה', על מי ועל מה בדיוק התימא שלא הזכירו כלל צביעה, על הגויים ההם שלא התנהגו כראוי בכך? או ח"ו על דבר חז"ל המפורשים שכבר בזמן יעקב אבינו ע"ה נחשב התכלת בכל העולם, ונבוזראדן השאיר צייד חלזון בא"י?).

עוד כתב עמוד 21 – רצא: וסביר בהחלט שהתכלת ההלכתית הסתמכה על הידע שהיה בימי מתן תורה אצל המצרים או האכדים ולא בהכרח על הידע שהיה בימי תעשיית הרומאים.

דברים מוזרים מאוד, כלומר התכלת נשמרה בדוקא רק אצל בני ישראל אף לצביעת חולין, ולכל הגויים זה נעלם, או שלא רצו לצבוע בו. ורק בני ישראל רצו לצבוע בו את בגדיהם.

עוד הביא עמוד רפ-רצ מחקרים, האומרים שבמצרים למשל אין שום בד כחול שמקורו במורקס, ז"א במדה והל במצרים תכלת היא לא היתה מהמורקס. ע"כ.

לא נמצא בד עתיק ממצרים בצבע כחול, לא מהמורקס ולא ממקור אחר, לא ידוע בכלל שבמצרים הקדומה צבעו בכחול כלל, הדבר היחיד שמוזכר בחז"ל הוא שבני יעקב הביאו תכלת למצרים. אדרבה, הרי לדבריו שאי אפשר לדעת דברים מוחלטים ובודאי לא שלילה, הרי כאן סותר עצמו, מה ראי' היא זו? הלא ייתכן שבתקופות הקדומות לא צבעו בתעשיות צבע אלא בבית ולכן לא נשאר, ובכלל לא מובן כלל, מנין לנו שלא היתה מהמורקס לדבריו? הרי אין מין אחר שבידינו שידוע שהמצרים צבעו בו, אלא מאי אותו המין נעלם, וכן נעלמו כל הבדים שנצבעו באותו חלזון תכלת עלום, ואם כן מנין לו שלא נעלם מה שנצבע מהמורקס. ו'הוכחה' זו מוזרה ותמוהה ביותר.

וכן מה שכתב שיוסיפון הזכיר את הארגמן כפורפור, ולא את התכלת. נכון, ולכן הוכחה שהתכלת של תורה אינו הפורפור? יוסף הכהן הזכיר הכל? הרי תיאוריו הם מאוד מוגבלים בענין המקדש.

וכל זה שכתבנו עד כאן, הם לדברי השערת הרב המחבר, אבל האמת שדבריו שגויים ולא נכונים, והסתמך על מקורות חלקיים ועל בדיקה שגויה:

ראשית, אריסטו היווני, ה' הרבה קודם תקופת הרומאים, וכתב בפירוט גדול על צבעי החלזונות, ותיאר בדקדוק מוחלט את צורתו של חלזון המורקס בפירוט, שאין שום אפשרות לומר שדיבר על דבר אחר¹², ודברו גם דברו על צבע התכלת כנ"ל, וכדברי פלניוס הרומאי: 'אבל מנין לה לכונכילי'¹³ ערכה הרב, שצבעה 'הגלאקו' עצוב כמו הים הרוגש'?

שנית, יש כאן שגיאה לכל אורך המאמר, שכביכול לפי דברי תומכי התכלת והחוקרים, הארגמן והתכלת הוא מאותו המקור, ואין זה נכון! לפי ההשערה המקובלת כיום, את הארגמן הוציאו מהארגמן החד קוצים, ואת התכלת מהארגמן קהה קוצים. ובספר 'הארגמן' מתאר פרופסור עמר הי"ו (פרק שני עמוד 88-87), שהצליח להפיק את הארגמן רק מהארגמן החד קוצים ולא הצליח מהארגמן קהה קוצים (=המורקס), ע"כ. ונכון הדבר ששניהם נקראו פורפורה, ותרגום השבעים מתרגם את הארגמן פורפורה, אבל בב' מקומות מתרגם את התכלת לפורפורה וכנ"ל. וממילא אפילו קושיא שקשה לדעתו למה לא הזכירו ששניהם מאותו המין – אינה נכונה.

לגבי הסגול, כבר כתבו בזה, שאם הם יותר חשקו בסגול מכחול, אין סיבה שחז"ל יאמרו זאת, ובפקט שאין זה פשוט להלכה שסגול פסול לתכלת.

תקופה שנפסקה התכלת.

עד עמוד 27 מבאר עד מתי הצביעה היתה קיימת, והיו צבעים עוד בתקופות מאוחרות, אמנם בענין זה יש מקום להאריך, אך קודם כל שיבאר היאך הופסקה התכלת מישראל האם הכל בעת ובעונה אחת? ואם היו בעונות שונות - מה קרה שם? איזו תעלומה ניסית פלאית שקרתה בימי הגאונים, שיום אחד כל חלזונות התכלת נכחדו ונעלמו מישראל כמכת הארבה במצרים. אלא שידיעה ברורה אין לנו מהתקופה ההיא, לא במקורותינו ולא לחוקרים וג"כ לא לרב המחבר, ומה שהופסק לחלוטין באמצע ימי הביניים, הוא רק כהפסקה מוחלטת (וגם היא לא לגמרי), אבל משמע טובא ברמב"ן במלחמות שיהיו מקומות שעדיין ה' תכלת בזמנו (מלחמות, שבת יב. מדפי הרי"ף "עכשיו במקומות הללו (שאינן תכלת) וכו'), וההוכחה מידיעות לא מוחלטות בנושא הוא טעות שהמחבר עצמו הזהיר מפניו בתחילה דברים.

ובכלל כל הקישור בין מלאכת הצביעה שמביא כמה מקורות שהיו יהודים צבעים - לחלזון המדובר אינו מוכרח, ואין בידינו ידיעה וודאית מתי הופסקה הגזירה. וכל הוכחתו הם

¹² לא נחזור כאן על כל מה שנכתב בחיבורים היקרים בענין זה. פרט אחד: אריסטו מתאר אף את הוריד הנראה ליד צואר החלזון שנמצא במורקס!

¹³ שהיא התכלת לדעת המתרגמים.

מכמה חוקרים שאין בידם מידע מדויק. ותמוה על המחבר שכמה כתב בדבריו שאי אפשר לדעת עפ"י מחקר, וכאן כותב בהחלטה עפ"י השערה כל כך לא מחייבת. (כותב השורות שאל על כך את ד"ר סוקניק שחיברה יחד עם פרופסור ר' זהר עמר את המחקר על הארגמן – שדרך שם הביא המחבר סיעתא לדבריו, ונענה, שהיעלמות צביעה זו היתה על פני תקופות ארוכות, ואין לנו ידיעות ברורות מתי הדברים הופסקו והיכן).

ובעצם הדבר מיושב דבר תמוה, מדוע הופסקה התכלת, מה עלה בגורלה, יום אחד המין נכחד מכמה חופים? ובידיעה שיש בידינו מיושב, וגם כן מתיישב עם דברי הרמב"ן שלא ירים איש ידו ללבוש תכלת, זו התשובה היחידה המניחה את הדעת ומשלימה את כל ההוכחות הברורות בנושא. ומכיון שהתמונה הכללית ברורה ואין להטיל בה ספק, שהתכלת הוא מהפורפורה והוא היקינטום, מתיישב מאוד שאותו היקינטום שגזרו עליו, הוא התכלת של תורה, ולכן הופסקה.

ומה שכתב שם עוד בשם פרופסור עמר שיש 400 מיני מורקס, שגה בזה, ר' זהר עמר לא מדבר על סוגי מורקס, אלא על מיני צדפים - חלזונות שבורים שמניחים שזו בלוטת הצבע, ואפילו לא נמצאו כמות המספיקה לצביעה, וגם אלו לא נמצאו בחופי הים התיכון כלל אלא במקומות אחרים. ותמוה שידיעה שכזו מתקבלת כעובדה ברורה ללא בדיקה, אין שום הוכחה שצבעו אפילו לא במין אחד מהם, לא בגד צבוע, לא בית צביעה, ולא תיאור קדמון, שום דבר.

*****

שיטת ה'ייתכן'

טוען שם בעמוד רצב שהתכלת של תורה, נראה שהרומאים לא גילו בו ענין אלא רק בסגול ובארגמן, והעובדה שהפיקו ממנו גוון שנקרא גם כחול או סגול אינה במקום התכלת המסורתית שהוזכרה אצל העמים האחרים, אלא סתם גוון שנחשב דומה לים, וייתכן שכשגילו הרומאים מה שגילינו בשנים האחרונות שמהפורפור ניתן להפיק גם גוון כחול-סגול, השתמשו בו במקום התכלת המסורתית. עכ"ד.

כן כתב שם בהערה, שידיעת הצבע בזמנם היא קשה עד בלתי אפשרית, משום שקראו לאדום ולסגול אותו השם וכו'.

וכאן המסקנה בדברי המחבר שליט"א שונה: צבעו גם צבעו הרומאים בכחול מהמורקס, אלא שלא עניין אותם הדבר והחליפו אותו באותו החלזון העתיק שצבע תכלת, ושוב אנו עומדים בפני אותה השאלה בימי חז"ל היו ב' חלזונות זו התכלת המסורתית הכשרה שבני ישראל צבעו בה הן לקודש והן להבדיל לחול, והחלזון הרומאי שצובע הוא באותו הצבע, לא התייחסו אליו כלל, לא הזהירו מפניו לא אמרו כלל דיני מין החלזון וכו',

ואחר כל 'ההוכחות' הללו ו'האי-ודאות', סובר המחבר שאין צורך להניח שהתכלת ההלכתית היתה קשורה דוקא בארגמון או באיזה תת מין שלו, יתכן בהחלט שהיו עוד מינים רבים אחרים שנמצאו בהם צבענים טבעיים, וכמובן שלא בהכרח שהיו עוד מינים מדובר במינים בעלי קונכילי. ייתכן וייתכן.

וכך מסביר המחבר שיייתכן כך ואחרת, ייתכן שהוכחז, כי נכחדים כל שנה 50,000 מינים, ופעולות שרשרת של תופעות טבעיות וכו' מביא להכחדה. ומביא המחבר את הספרי הידוע במעשה דר' יוסי, ששאל האם מצוי הוא וענה הצייד שמקום יש בים וכו', ומבין מזה המחבר שהמין בסכנת הכחדה (אולי, היש ראי' שלא?), ו'כנראה' שמחלזון אחד היתה אפשרות להפיק הרבה יותר צבע, אין הוכחה, אבל ייתכן, ייתכן.

ייתכן שרבים לא הוצרכו מבין בני ישראל לתכלת (נכון מאוד, אבל לפני כן כתב שהם היו 'נתח עצום' מהשוק, הכל ייתכן, ייתכן כך וייתכן אחרת), וכן מה שאמרו שצייד החלזון מצור ועד חיפה הוא משום שאפשר למצוא שם הרבה יצורים ימיים – כלומר שיייתכן שהם מאותם ה-400 חלזונות שנמצאו, שיש בהם לכאורה בלוטת צבע שבורה בארצות אחרות, ולכן אין 'שום הוכחה' שהתכלת הוא חלזון המורקס, ייתכן, וכן ייתכן שכוונת הגמרא היא על חלזונות הארגמן¹⁴ (כלומר שאפשר להפיק ממנו תכלת אלא שמשום מה הוא פסול). בקיצור אי אפשר לדעת כלום, ייתכן שכך וייתכן אחרת.

בעמוד רצה – ייתכן - כנראה שהפורפורה אינו שם של בעל חי, אלא 'כנוי כללי של מוצרים' (ומה שהגוים מתארים חלזון בשם פורפורה, לדברי המחבר כוונתם לאו-דוקא).

'ייתכן שמהניטינה אפשר לצבוע', והרי הרומאים לא תיארו אותו כלל, 'מוכח' שלא תיארו את הכל. נכון, ניסו מאות ואולי אלפי פעמים לצבוע בו ולא הצליחו, אבל ייתכן שאפשר, ומדוע הרומאים לא תיארוהו? הנה הוכחה שלא תיארו את הכל, ולכן לא תיארו גם את התכלת ההלכתית. (ינטינה הוכח באופן ודאי שאין בו תכונת צבען כלל).

ייתכן שמה שתרגם תרגום השבעים את התכלת לפורפורה, הוא רק שם כללי.

עמוד רצח – ייתכן גם ששינויי צורת הלבוש המתוארים במנחות מא. 'סדינא בקייטא וסרבלא בסיתוא, גרמו לכך שרבים לא הוצרכו לפתיל תכלת, או להיפך יוקרו והקושי להשיג אותו הביאו עוד ועוד אנשים לשינוי צורת הלבוש, וזה היה אחד הגורמים לזירונו ההיכחדות והדלדול בשוק הזה. עכ"ד. - ייתכן.

ייתכן שאותו החלזון התכלת אינו בקונכילי. (אמנם אמרו שהחלזון לבושו גדל עמו, וכ"כ הראשונים במסכת שבת שהוא כחלזון שבאשפות, ... אבל ייתכן אחרת).

¹⁴ אמנם רש"י ביאר שהוא אותו החלזון התכלת המדובר, אבל 'יתכן מאוד' לפי שיטה זו שרש"י רק בא לומר על המין הכללי, ולא על התכלת ההלכתית דוקא, הרי הכל ייתכן.

עוד המשיך שם באופן ההיתכנות בעמוד 32 – שב. התכלת אינה באה אלא מן החלזון אינה מחייבת שיש רק חלזון אחד, אלא בא לאפוקי מהצומח, וברור שהכוונה לחלזון המוציא את גוון התכלת ההלכתי, וכמו ששני הבא 'מתולעת שבהרים', הכוונה למין מסויים, ולא שכל מי שימצא תולעת על הר יהיה לה דין שני.

כלומר, אותה הברייתא שבאה לאפוקי תכלת מהצומח, ולכן כתבה שלא מן החלזון כשרה, הי' כל כך פשוט שיש עוד חלזון שהוא פסול שממנו לא צריך להזהיר כלל, כי זה ברור שפסול הוא, וכל ההו"א שמן הצומח כשר, ולכן בא לאפוקי ממנו...

ומה שכתב לגבי תולעת השני לא הביא ראי' מי גילה רז זה, שאם ימצא תולעת נוספת בהרים הצובעת באותו הצבע של התולעת ההיא – פסול. ברור שלא כל תולעת בהרים צובעת, זהו דבר נדיר מאוד, אבל לו ימצא כן, מנין לפוסלו? אבל ייתכן, הכל ייתכן.

ישנה מסקנה נוספת שרוצה המחבר לומר שלכן אין אפשרות לדעת במה המדובר, שהתכלת של תורה מדויקת בכהות מסוימת בתוך הצבע הכחול. וזה ג"כ לא ייתכן משום שלדברי הגמרא והרמב"ם את התכלת מערבים במים, ואפשר שיצא כהה יותר או עמוק יותר, ותלוי בכמות המים. ואם יש חלזון שיש בו צבע תכלת, ישנה את כל האפשרות להפיק ממנו את הצבע ההלכתי.

וגם כאן הוא יסוד מוסד בהלכה: במקום שיש נפק"מ בכהות הצבע, אין מקום שלא דברו בו באופן ברור: צרעת, דם הנדה, צבע התפילין, הדברים שכתב: 'תכלת היא מציאות מסויימת שהיתה מוכרת בזמן מתן תורה, המשנה לא טרחה במלה אחת לתארה כי הדבר ה' מציאות קימת (כמו שלא תוארו התפילין ועוד) ובגלל באו כמה מאמרים עליה. וכדברי אחד המחייבים: אם היה דין בגוון מסויים הגמרא היתה צריכה לפרט, האומנם? עכ"ד.

ואנו נאמר: כן וכן!!! כמו בכל מקום שיש נפק"מ בהלכה בכהות הצבע נכתבו על כך סוגיות ערוכות, ובנידון התכלת שערבו במים שודאי שיש אפשרות שיצא כהה או עמוק, לא ייתכן שישאירו את הדבר ש'כולם ידעו'. ודברים פשוטים הם בכל מקום ותימה שצריך לכותבם. בשלמא אם מדובר על מין החלזון בעצם, יש מקום לומר שלא תיארוהו כי היה פשוט, אבל גוון הצבע וכן אם יש ב' מיני חלזונות שצובעים את אותו הצבע של התורה, היו אומרים זאת ככל שאר המצוות.

(וחובה לזכור שתכלת בציצית אינה רשות אלא חובה, ומשל שלאחר למעלה מאלף שנה חזרו ישראל לארץ ישראל, ולא יקיימו מצוות התלויות בה, משום 'שאיננו יודעים איך מקיימים את ההלכה לפרטים')

ולגבי צבע התכלת, הראשונים דברו באיזה צבע מדובר ורובא דרובא של הראשונים והפוסקים סברו שזהו הכחול שלנו, וזה מסורת עם ישראל. וכן בתפילין שדברו על

השחרות ודנו שצריך שחור כעורב, ומה שטען שכביכול א"א לדעת כי גם דם נקרא שחור ויונה היא חומה וכו' דברים שאין להם מקום, דברו בפירוט רב על הצבע במקום שיש נפק"מ וכנ"ל.

ועוד כותב שם: וגם הדיון היכי צביעתו משתמע כמו צביעה ייחודית לישראל, ולא שאלו על המלאכה והאמנות הידועים בעולם תמידים כסדרם בידי אלפי אלפים בני אדם בכל העולם, יתכן שמבחינה הלכתית כשרה סוג מסוים של עיבוד וצביעה, בעוד בתחום זה אין בידינו לשחזור האמצעים בהם השתמשו.

זה לשון הגמרא שם בשלמות (מנחות מב:): אמר ליה אביי לרב שמואל בר רב יהודה: הא תכילתא היכי צבעיתו לה אמר ליה: מייתנין דם חלזון וסמינין ורמינין להו ביורה ומרתחינין ליה, ושקלינא פורתא בביעתא וטעמינין להו באודרא, ושדינין ליה לההוא ביעתא וקלינין ליה לאודרא. שמע מינה תלת: שמע מינה טעימה פסולה, ושמע מינה - דבעינן צביעה לשמה, ושמע מינה טעימה פסלה. היינו טעימה פסולה היינו צביעה לשמה, אמר רב אשי מה טעם קאמר, מה טעם טעימה פסולה, משום דבעינן צביעה לשמה. כתנאי: טעימה פסולה, משום שנאמר: כליל תכלת, דברי ר' חנינא בן גמליאל; רבי יוחנן בן דהבאי אומר: אפילו מראה שני שבה כשר, משום שנאמר: ושני תולעת, עכ"ל הגמרא.

כלומר שאלו שאלה הלכתית איך צובעים אתם את התכלת בענין זה שצריך לשמה שבזה הסוגיא מדברת, ובזה עונה לו איך צובעים באופן הצביעה תהיה לשמה, ולמדה הגמרא מדבריו ג' דברים: שטעימה פסולה, שצביעה צריכה להיות לשמה, שטעימה פסולה, ע"כ. ומה כל זה שייך לצורת צביעה של ישראל שיש בה הלכות עלומות שלא נאמרו מעולם? מי שמע כזאת מי ראה כאלה, ואף הרמב"ם כתב להדיא בתחילת פרק ב' כדרך שצבעים עושים, ולא כתב שיש הלכות מחייבות בצביעת ישראל אחרת משאר צביעות, אלא ביאר איך בפועל עושים זאת. ומה שכתב, הוא מה שאנו רואים בעינינו.

וממשיך שם בתיאוריות שהטקסט משקף במדה מסוימת איזו ידיעה עליה, אבל אין מהותה משהו שנולד מתוך הטקסט.

ולגבי הראיות ממימני המצוות האחרות שלא היינו יודעים כבר דברנו לעיל.

ועוד מלה אחת לגבי בתפילין: בתפילין ישנם הלכות, הלכות פסוקות, ונכון שקשה מאוד לדעת היאך עשו תפילין לפני אלפי שנה וקרוב מאוד לטעות, אבל כל זה משום שחובה לקחת את העור של הבהמה ולעשות כמה וכמה הליכים ולהוציא צורה מסוימת וכו', אבל בחלזון אין מצוה לקחת את החלזון ולשנותו, אלא שהראו לנו כמה טבעים שיש בחלזון, כגון: שבזמן שהוא חי צבעו טוב יותר, שקטן הוא וצרתו דומה לדג וכו', האם גם בזאת חובה עלינו ללכת בדרך פתלתול ולומר שהוא חלזון אחר שבדיוק נמצא באותו המקום ובדיוק באותם הסימנים ובדיוק מוציא תכלת? ואם היו אומרים שהתפילין מעור בהמה

טהורה שמפרסת פרסה ושסעת שסע וכל העולם יודעים ממנה וטובה היא להרישה, האם כל כך רחוק שלא היינו יודעים באיזו בהמה מדובר?

וכמה תמוה לחוג סביב משפט שכתב פרופסור עמר שזיהוי התכלת אינו חד משמעי, הרי באנו בזה לדון בהוכחות והמחבר עצמו לא מסכים להביא הוכחות מדברי החוקרים. (כאשר נשאלה ד"ר סוקניק שחקרה יחד עם מר עמר את התכלת, אם אינו זה המדובר, אם כן תסבירו מהו החלזון ההוא שבזמננו הופק ממנו תכלת, תישבו דבר זה? תשובתה היתה בכנות ראוי' לשבח: כנראה שזה כן חלזון התכלת...).

וכל מה שממשיך ומתאר שאי אפשר לדעת את מהלכי החיים אז וכו', ערבב מין בשאינו מינו, וכבר כתבנו על כך, ערבוב גדול ולא ראוי בין ידיעה על מהלכי החיים אז מדברים אקראיים שאינם מוכיחים דבר, לבין מציאות מסוימת, מין מסוים שתיארוהו רבותינו חז"ל והראשונים, ורואים אנו בעין את הדבר המדובר מכל הבחינות ולהבדיל בכל תיאורי הגויים. הרוצה לראות את כל הראיות מדברי חז"ל והראשונים כלך על החיבורים שנכתבו והוכיחו דבר אחר דבר.

מה שכתב על אנרכיסטים וכו', כל זמן מועט מצטרפים עוד כמה וכמה ת"ח מפורסמים מי בפרהסיא ומי בצנעה לקיים מצוה נשגבה זו, אלו שעמלים בתורה הממושעיים לגדולי הדור, אלו ההולכים ברוח ישראל סבא ושומרים על גחלת הישיבות הקדושות, כמה וכמה ת"ח צנועים בני תורה העמלים בתורה והתורה וקיומה היא נשמת חייהם, הבינו וראו את הראיות הברורות בעיקר מדברי חז"ל, וכמו שכתב הגר"ש נדל במכתבו: שאין ספק שזהו חלזון התכלת, והקושיות אפשר ליישבם בקל. עונה הוא חלזון המורקס לכל דרישותיו של הרב המחבר, אין כאן לא פסיקה לפי סברא אישית ולא הדומה לכך, ורובם של אלו שלא לובשים תכלת לא עסקו בכך ולא נחתי להכי. ולא מעבר לכך.

והמחבר היקר הרה"ג שליט"א לא כתב ולא ענה על הראיות העצומות מדברי רבותינו, לא יגע ולא מצא, אף להבדיל בדברי הגויים השיגה ידו דברים חלקיים מאוד, לכן העלה מסקנה מופרכת, לא נכונה. וה' הטוב יכפר בעדו.

והזוכה לקיים מצוה יקרה זו, זכה לעשות רצון קונו. ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך, יבא לבי"ד של מעלה לאחר אריכות ימים אם עוד חבילות חבילות של מצוות, אשרי חלקו ונחלתו.